

Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν
Φιλοσοφικὴ Σχολή - Τμῆμα Μουσικῶν Σπουδῶν

Παρουσίαση Μουσικολογικῶν Τόμων Ἀχιλλέως Γ. Χαλδαιάκη
Ἀθήναι, 22 Δεκεμβρίου 2014

Κωνσταντῖνος Χαρίλ. Καραγκούνης

Ἐπίκουρος Καθηγητὴς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς τῆς Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν
Διευθυντὴς τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου.
E-mail: kxkaragounis@gmail.com

Βιβλιοπαρουσίαση:
«Ἀχιλλέως Γ. Χαλδαιάκη,
Ὁ Πολυέλεος Παρθενίου ἱερομονάχου τοῦ Μετεωρίτου.»

Ἐλλογιμώτατε καὶ Πρύτανη τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, κ. Θεόδωρε Φορτσάκη,
μουσικολογιώτατε Ὀμότιμε Καθηγητὰ καὶ διδάσκαλέ μας, κ. Γρηγόριε Στάθη,
ἐλλογιμώτατοι καὶ μουσικολογιώτατοι κ.κ. συνάδελφοι,
Ἄρχοντα Πρωτοψάλτα τῆς Ἀνωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ Χοράρχα, κ. Δημοσθένη
Παϊκόπουλε,
ἄξιότιμε κ. Πρόεδρε τοῦ Συλλόγου Μουσικοφίλων Κωνσταντινουπόλεως, κ. Σταμάτιε Κίτσα,
ἄξιότιμε, καλλιτεχνιώτατε ἐκδότα, κ. Σταμούλη,

μὲ μεγάλη χαρὰ ἀποδέχθηκα τὴν τιμὴ καὶ δέχθηκα νὰ παρουσιάσω τὸν Δ' Τόμο τῆς
σειρᾶς *Βυζαντινομουσικολογικά*, τῶν ἐκδόσεων «ΑΘΩΣ», τὴν ὁποία ἐγκαινίασε ὁ Ἐκδοτικὸς Οἶ-
κος «ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ Α.Ε.», ὑπὸ τὴν διεύθυνση τοῦ ἀγαπητοῦ, ἐπιστήθιου φίλου καὶ συναδέλ-
φου, τοῦ παραδερφοῦ μου Ἀχιλλέως Γ. Χαλδαιάκη, ἤδη Ἀναπληρωτοῦ Καθηγητοῦ Βυζαντινῆς
Μουσικολογίας τοῦ Τμήματος Μουσικῶν Σπουδῶν τοῦ Ἐ.Κ.Π. Ἀθηνῶν. Ἡ δὲ χαρὰ μου, γίνε-
ται μεγαλύτερη, διότι, πέρα ἀπὸ τὸ ὅτι ἔχω νὰ παρουσιάσω τὴν ἐργασία ἐνὸς ἀγαπητοῦ προσώ-
που, τὸ ἔργο μὲ τὸ ὁποῖο θὰ ἀσχοληθῶ ἐδῶ σήμερα εἶναι σπουδαῖο καὶ περισπούδαστο.

Πρόκειται, λοιπόν, γιὰ τὸν Δ' Τόμο τῶν *Βυζαντινομουσικολογικῶν*, ὁ ὁποῖος, ὅμως,
διαφοροποιεῖται ἀπὸ τοὺς τρεῖς προηγούμενους, ποὺ οἱ προλαλήσαντες, ἐπίσης ἀγαπητοὶ φίλοι
καὶ συνάδελφοι, ἤδη παρουσίασαν. Ἡ διαφοροποίηση ἐγκεῖται στὸ γεγονός ὅτι ὁ ἐν λόγω Τόμος
δὲν ἀποτελεῖ ἔρανισμό καὶ συγκέντρωση αὐτοτελῶν μουσικολογικῶν μελετῶν τοῦ συγγραφέως,
ἀλλὰ μία μονογραφία, ἕνα μεγάλο, αὐτοτελὲς καὶ ἐνιαῖο σύγγραμμα.

Τίτλος τοῦ ἔργου, «Ὁ Πολυέλεος Παρθενίου ἱερομονάχου τοῦ Μετεωρίτου, καί, βεβαίως, ἀπὸ τὸν τίτλο καὶ μόνον, μπορεῖ κανεὶς εὐκόλα νὰ συμπεράνει ὅτι τὸ περιεχόμενο θὰ εἶναι ἐξαιρετικό. Αὐτό, διότι εἶναι γνωστὴ σὲ ὅλους ἡ μνημειώδης διδακτορικὴ διατριβὴ τοῦ Ἀχιλλέα Χαλδαιάκη «Ὁ Πολυέλεος στὴ Βυζαντινὴ καὶ Μεταβυζαντινὴ Μελοποιία» (Ἀθήνα 2003), ἔργο μὲ τὸ ὁποῖο ὁ συγγραφέας του κατέστη ὁ ἀπολύτως εἰδικὸς ἐπὶ τοῦ συγκεκριμένου εἴδους μελοποιίας, δυνάμενος νὰ κινεῖται μὲ μεγίστη ἄνεση σὲ ὅ,τιδήποτε σχετίζεται μὲ αὐτὸ -καί, φυσικά, ὄχι μόνον μὲ αὐτὸ- ἐπιπλέον δε, ἔχοντας καὶ ἀπόλυτη ἐποπτεία ἐπὶ τοῦ ὕλικου καὶ ὄλων τῶν πτυχῶν τοῦ κεφαλαίου «Πολυέλεος».

Ὅταν ἔχει συγγράψει κανεὶς κοντὰ σπὶς χίλιες πυκνογραμμμένες καὶ μικρογράμματες ἐντυπες σελίδες γιὰ τὸν Πολυέλεο, γενικῶς, καὶ ἔπειτα παραδίδει στὴ δημοσιότητα ἄλλες τετρακόσιες πενήντα γιὰ μίαν μόνον μελοποίησιν Πολυελέου, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἀναγνωρίζεται καὶ ὡς ὁ πλέον εἰδικὸς ἐπὶ τοῦ θέματος.

Ἡ σπουδαιότητα, ὅμως, τῆς παρουσιαζόμενης ἀπὸ τὸν ὁμιλοῦντα συγγραφεῖς, ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Παρθένιος Μετεωρίτης, τοῦ ὁποῖου ὁ Πολυέλεος ἐξετάζεται στὴν ἐν λόγω ἐκδόσιν ἐξονυχιστικά, δὲν εἶναι κάποιος τυχαῖος μελουργός. Ἴσως δὲν μπορεῖ νὰ καταταγῆ στὴν ὁμήγηρη τῶν πρωτοκορυφαίων διδασκάλων τῆς Ψαλτικῆς τῆς ἐποχῆς του, περὶ τὸ δ' τέτρατο τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, δὲν εἶναι ὅμως ὁλόλου εὐκαταφρόνητος ὡς μελουργός, καθὼς ἔχει καταστῆ φανερό ἀπὸ τὴ σχετικὴ γι' αὐτὸν Μουσικολογικὴ Σπουδὴ τοῦ καθηγητοῦ καὶ διδασκάλου μας Γρηγορίου Θ. Στάθη (ἢ Η' Μουσικολογικὴ Σπουδὴ, Ἀθήνα 1993).

Ρίχνοντας μιὰ προσεκτικὴ ματιὰ στὴ δομὴ καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ βιβλίου, παρατηροῦμε ὅτι ὁ Ἀχιλλέας Χαλδαιάκης παραθέτει ἀρχικὰ πὶς πηγές του, τοὺς χειρόγραφους μουσικοὺς κώδικες, ποὺ ἄμεσα ἢ ἔμμεσα σχετίζονται μὲ τὸ ἀντικείμενο μελέτης του. Μεγάλος, πράγματι, ἀριθμὸς χειρογράφων, ἐνῶ ἐξαιρετικὰ πλούσια εἶναι καὶ ἡ βιβλιογραφία, ποὺ παρατίθεται εὐθὺς ἀμέσως, μάλιστα, κατὰ ἓναν εὐχρηστο τρόπο ταξινομημένη θεματικῶς.

Στὸ σύντομο Προοίμιον τοῦ βιβλίου, ὁ ἀναγνώστης βρίσκει κάθε πληροφορία, ποὺ ἀφορᾷ ἀφενὸς τὸν Παρθένιον Μετεωρίτη καὶ ἀφετέρου τὴ μελοποίησίν του, τὸν Πολυέλεο «Δοῦλοι Κυρίων...» σὲ ἦχο Δεύτερο. Ἐδῶ, εὐθὺς ἐξαρχῆς μαθαίνουμε ὅτι Παρθένιος ὑπῆρξε Ἡγούμενος τῆς Μονῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τοῦ Μεγάλου Μετεώρου, ἀλλὰ λαμβάνουμε καὶ κάθε σχετικὴ κωδικολογικὴ καὶ βιβλιογραφικὴ πληροφορία γιὰ τὴ μελοποίησιν. Περιγράφεται ἡ συχνότητα ἀνθολογήσεώς της σπὶς χειρόγραφες μουσικὲς πηγές, ἀπὸ τὴν πρωϊμότερη ὡς πὶς πλέον πρόσφατες, ἢ ἐξήγησίν της στὴ Νέα Μέθοδος ἀναλυτικῆς σημειογραφίας καὶ οἱ ἐξηγητές της, ἢ προσαρμογὴ της στὴ ρουμανικὴ γλῶσσα καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ἐνδιαφέροντα.

Ὁ Χαλδαιάκης ἀκολουθεῖ στὴ συνέχεια τὴ μεθοδολογία ποὺ ὁ ἴδιος ἔχει προτείνει καὶ καθιερώσει γιὰ τὴν «διεξοδικὴ ἐξιχνίαση» κάθε σύνθεσης Πολυελέου. Μὲ αὐτὸν τὸν ὁδηγὸ περνᾷ στὸ Κυρίως Μέρος τῆς ἔρευνάς του. Πρὶν περάσω, ὅμως, σὲ αὐτό, θὰ ἤθελα νὰ μείνω σὲ μιὰ ὑποσημείωση τοῦ Προοιμίου, στὴν ὁποία ὁ συγγραφεὴς ὑπενθυμίζει, ὅτι μὲ τὸν συγκεκριμένον Πολυέλεο ἀσχολήθηκε σπὶς σελίδες 247 - 250 τῆς διδακτορικῆς του διατριβῆς. Τὸ ἐπιστημονικὸ μεγαλεῖο,

ὅμως, τοῦ ἀνδρὸς φαίνεται στὴν ὁμολογία του, ὅτι στὸν παρουσιαζόμενο Τόμο ἐκείνη ἢ ἀναφορά «ὄχι μόνο συμπληρώνεται, διευρυνόμενη, ἀλλὰ ἐνίοτε καὶ διορθώνεται, ἐλεγχόμενη διεξοδικότερα» (σελ. 43, σημείωση 19). Ἔτσι, προχωρᾷ ἡ ἐπιστήμη.

Στὸ κυρίως μέρος, ἀρχικά, γίνεται λόγος γιὰ τὶς ἀναγραφές, ποὺ συνοδεύουν τὸν Πολυέλεο τοῦ Παρθενίου Μετεωρίτου στὶς χειρόγραφες μουσικὲς πηγές, γιὰ τὴ σειρὰ ἀνθολογήσεώς του στὶς μουσικὲς Παπαδικὲς καὶ Ἀνθολογίες καὶ γιὰ τὶς ἐπωνυμίες τοῦ μελουργοῦ. Μὲ ὅλα τοῦτα ἀποκαλύπτεται ἡ ἐπιστημονικὴ ἀρετὴ τοῦ Χαλδαιάκη, νὰ ἔχει ἐξαιρετικὴ ἐποπτεία τοῦ ὑλικοῦ του τῶν πηγῶν του.

Ἀμέσως μετὰ εἰσέρχεται σὲ λεπτὰ ζητήματα σημειογραφικῆς μορφολογικῆς ἀνάλυσης τοῦ ἔργου. Ἡ βαθιὰ γνώση καὶ πλατιά ἐμπειρία τοῦ συγγραφέως ἐπὶ ζητημάτων μουσικῆς παλαιογραφίας ἀναδεικνύεται ὄχι μόνο στὸν σχολιασμὸ τῶν μελικῶν «θέσεων» τοῦ Δευτέρου ἤχου τῆς μελοποιήσεως, ἀλλὰ, κυρίως, στὴ διεισδυτικὴ ματιὰ τοῦ μελετητῆ στὶς σημειογραφικὲς συνάφειες καὶ στοὺς μελικοὺς συσχετισμοὺς σὲ ὅλο τὸ εὔρος τοῦ Πολυελέου. Καταγράφεται, λοιπόν, στὴν ἐνότητα αὐτῆ πληθὸς θέσεων μὲ ὁδηγὸ τὶς Μεγάλες Ὑποστάσεις Χειρονομίας, ποὺ ἀπαντοῦν συχνότερα ἢ ἀραιότερα στὸ ἔργο, καὶ μάλιστα, διακρίνεται -πολὺ ὀρθά- τὸ μέλος τοῦ «τρέχοντος ποιητικοῦ κειμένου» (ὅπως ὁ ἴδιος τὸ χαρακτηρίζει) τοῦ Πολυελέου, τῶν ψαλμικῶν στίχων, δηλαδή, ἀπὸ τὸ μέλος «τῶν ληκτικῶν συλλαβῶν» (πάλι ὁρολογία τοῦ συγγραφέως) τῶν τελευταίων λέξεων τῶν στίχων.

Τὸ πρᾶγμα, ὅμως, δὲ σταματᾷ ἐδῶ, ἀφοῦ ὁ Χαλδαιάκης ἀναζητᾷ τὴν μελοποιητικὴ παράδοση τῶν Πολυελέων σὲ Δεύτερο ἤχο καὶ τὶς τυχὸν ἐπιρροὲς τοῦ Παρθενίου ἀπὸ προγενέστερες ἀντίστοιχες δημιουργίες. Ἐπειτα ἀπὸ λεπτομερῆ συγκριτικὴ μελέτη, ἀποδεικνύει τὴν πρωτοτυπία τοῦ ἔργου τοῦ Παρθενίου καί, γιὰ τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές, παραθέτει δείγματα ἄλλων ὁμόηχων Πολυελέων ἀπὸ ἔγκυρα μουσικὰ χειρόγραφα, μὲ μέλη, ὄντως, κατὰ πολὺ διαφέροντα.

Ἰδιαιτέρο λόγο κάνει καὶ γιὰ τὰ δύο Δοξαστικὰ Μαθήματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐπισφραγίζεται ὁ Πολυέλεος, ὅπου ἐπισημαίνει μελοποιητικὰ φαινόμενα «παλλιλογίας», «ἐπανάληψης», «ἀπόδοσης», «μίμησης πρὸς τὰ νοούμενα» (μεταφέρω τὴν ὁρολογία ποὺ χρησιμοποιοῦ ὁ ἴδιος) καὶ ἄλλα. Ἐξονυχιστικὴ δὲ εἶναι ἡ περιγραφή καὶ ἀνάλυση τοῦ Νενανισμού καὶ τοῦ Κρατήματος, ποὺ συνοδεύουν τὰ Μαθήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ δεύτερο (τὸ Κράτημα) μεταγράφει καὶ παραδίδει σὲ ἀναλυτικότερη γραφή.

Ἐπειτα ἀπὸ τὰ σημειογραφικὰ καὶ μελοποιητικὰ ζητήματα, ὁ Χαλδαιάκης ἐπιστρέφει -ἀναλυτικὰ τώρα- σὲ κωδικολογικὰ θέματα, παρακολουθεῖ τὴ χειρόγραφη παράδοση τοῦ Πολυελέου καὶ καταλήγει σὲ πολύτιμα συμπεράσματα γιὰ τὴν ἀπήχηση καὶ τὴ λατρευτικὴ χρῆση τῆς ἐν λόγω σύνθεσης τοῦ Παρθενίου κατὰ περιοχές. (Φαίνεται νὰ ἦταν ἀρκετὰ διαδεδομένη.)

Πολύτιμη γιὰ τὸν μελετητῆ τοῦ παρόντος Τόμου εἶναι ἡ παράθεση τῶν πανομοιότυπων τοῦ Πολυελέου ἀπὸ τὸν μετεωρητικὸ κώδικα Ἰ. Μονῆς Μεταμορφώσεως 329, ἀπὸ τὸ φ. 108α - 114α. Ἔτσι, μπορεῖ κανεὶς νὰ διασταυρώσει «ἰδίους ὄμμασι» ὅλες τὶς παρατηρήσεις τοῦ Χαλδαιάκη καὶ νὰ βεβαιωθεῖ γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῶν ἐπισημάνσεών του.

Φθάνει, έπειτα, ο λόγος του Χαλδαιάκη σε ζητήματα εξηγήσεως τής μουσικής γραφής του Πολυελέου στη Νέα Μέθοδο, τόσο από τον εξηγητή Ίωάσαφ Διονυσιάτη (τον ΙΘ' αιώνα), όσο και από τον καθηγητή Γρηγόριο Θ. Στάθη, κατά τους ύστερους καιρούς. Διευκρινίζει ότι έχουμε δύο εξηγητικές παραδόσεις σε έξω και έσω Δεύτερο ήχο και όλα τα παραπάνω τα προσφέρει στην επιστημονική και ιεροψαλτική κοινότητα σε 75 ολοκληρές σελίδες. Δυστυχώς, ο χρόνος δεν επιτρέπει να μείνω άλλο εδώ, παρότι πρόκειται για εξαιρετικά ενδιαφέρον ζήτημα, όπως, άλλωστε, και όλα τα άλλα του καλλωπισμού (σσ. 245 - 272 του βιβλίου) του Πολυελέου και τής συντημήσεώς του (σσ. 273 - 291), πάλι από τον Ίωάσαφ Διονυσιάτη.

Παρότι ο χρόνος μου παρέρχεται γοργά, δεν μπορώ να μην αναφερθώ, έστω εν συντομία, στην τελευταία ένότητα του Κυρίως Μέρους του βιβλίου, κατά την οποία ο Άχιλλέας Χαλδαιάκης επισημαίνει και σχολιάζει την προσαρμογή του Πολυελέου του Παρθενίου στη Ρουμανική γλώσσα, αλλά και την έκδοσή του σε διάφορες έντυπες Άνθολογίες εκκλησιαστικών μελών.

Οι περίπου 100 σελίδες του Έπιμέτρου με τα δημοσιευμένα πανομοιότυπα του Πολυελέου από αθηναίικους και ρουμανικούς κώδικες και με τα εύχρηστα εύρετήρια, καθιστούν την έκδοση πληρέστατη και υποδειγματική.

Τώρα, αν έπρεπε να σχολιαστεί το βιβλίο και από τυπογραφικής πλευράς, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, με μια λέξη, κομφοτέχνημα. Οι έγχρωμες, καλής ποιότητας φωτογραφίες των σελίδων των χειρογράφων και οι κομψότερες διχρωμίες στα μουσικά παραδείγματα, τα οποία είναι καταγεγραμμένα με την μοναδική μουσική σημαδοσειρά Stathis Serries, αλλά και η γενικότερα πολύ επιμελημένη σελιδοποίηση, από την πρώτη ως την τελευταία σελίδα, με ευανάγνωστα στοιχεία, εντάσσουν το βιβλίο στις εξαιρετικές και καλαίσθητες δουλειές του Έκδοτικού Οίκου «ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ Α.Ε.», από αυτές που ο Οίκος μάς έχει συνηθίσει.

Κύριε Σταμούλη, συγχαρητήρια.

Με την ολοκλήρωση του παρόντος βιβλίου ο Άχιλλέας Χαλδαιάκης καταφέρνει να μάς πείσει ότι ο Πολυέλεος «Δοῦλοι Κύριον...», σε ήχο Δεύτερο, του Παρθενίου Μετεωρίτου, του Ήγουμένου τής Μεγάλης Μονής Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Μετεώρων, είναι μία άξια ιδιαίτερου λόγου μελοποίηση. Πολύ δίκαια ο ίδιος αφιέρωσε τόσο επιστημονικό κόπο και έκδοτικό μόχθο γι' αυτόν. Είναι εύνόητο, ότι η μουσικολογική και ιεροψαλτική κοινότητα αναμένει και άλλα παρόμοια έργα από τον σπαυδαίο Βυζαντινομουσικολόγο.

Άγαπητέ Άχιλλέα, συγχαρητήρια. Καλοτάξιδη όλη ή σειρά.

Κ.Χ.Καραγκούνης,
Άθήνα, 21-22 Δεκεμβρίου 2014,
Μεσάνυχτα.